

Závěr

Mezinárodněprávní ochrana lidských práv doznala za posledních šedesát let ohromný rozvoj. Ochrana lidských práv tak posiluje svůj význam mezi hodnotami chráněnými mezinárodním právem. Došel však tento vývoj tak daleko, aby ochrana lidských práv sesadila z trůnu nejvyšší hodnoty mezinárodního práva udržování míru a bezpečnosti? Podle mého názoru zatím vývoj tak daleko nedošel. A. Cassese k tomu uvádí, že v rámci současného mezinárodního společenství se uplatňují tři základní hodnoty: mír, lidská práva a sebeurčení. Jakmile nastane konflikt nebo napětí mezi těmito hodnotami, mír tvoří vždy nejvyšší a převažující faktor. Jakkoliv významné je dodržování lidských práv a zásada sebeurčení, nemohou tyto hodnoty ohrozit mír¹.

Tato skutečnost předurčuje i odpověď na hlavní otázku této práce, tedy na otázku postavení humanitární intervence v současném mezinárodním právu. Ačkoliv mezi znalci mezinárodního práva nepanuje jednoznačná shoda, většina z nich se přiklání k názoru, že humanitární intervence je dle současného mezinárodního práva protiprávní. Tento názor zastává i autor této práce. Ačkoliv by bylo jistě přínosné, pokud by bylo možné i bez souhlasu RB OSN provést legální ozbrojený zásah k zastavení hrubého porušování lidských práv, které šokuje svědomí lidstva, nenašel jsem pro tento závěr oporu v mezinárodním právu.

Zákaz použití síly v mezinárodních vztazích, formulovaný v roce 1945, stále tvoří nejzákladnější pravidlo mezinárodního práva. Ačkoliv jeho jazyková formulace poskytuje základ pro závěr jak o legálnosti, tak i ilegálnosti humanitární intervence, pomocí systematického, teleologického i historického docházíme k jednoznačnému závěru. Přijetím Charty OSN došlo k postavení humanitární intervence mimo mezinárodní právo. Tento závěr potvrzuje jak následná praxe států, tak i judikatura Mezinárodního soudního dvora.

K určení právního postavení humanitární intervence v současnosti je však nutné zohlednit vývoj, ke kterému došlo po přijetí Charty, tedy především rozvoj v oblasti lidských práv a praxi států. Po přijetí Charty totiž došlo k několika ozbrojeným zásahům, které vedly k zastavení hrubého porušování lidských práv. Nejvýznamnější z těchto zásahů jsou intervence Indie ve východním Pákistánu v roce 1971, intervence Vietnamu v Kambodži na přelomu let 1978 a 1979, intervence Tanzanie v Ugandě v roce 1979, intervence západních

¹ Cassese, A., *Ex iniuria ius oritur*, op. cit., str. 24-25.

států v severním Iráku v roce 1991 a intervence Severoatlantické aliance v Jugoslávii v roce 1999. Proto je nutné odpovědět na otázku, zdali tyto zásahy vedly k vytvoření nového obyčejového pravidla humanitární intervence, které by představovalo další výjimku ze zákazu použití síly.

Je přitom zřejmé, že jestliže se přijetím Charty stala humanitární intervence ilegální, může být základem pro vznik obyčejového práva humanitární intervence pouze taková praxe států, která by byla založena na protiprávním jednání. Mezinárodní obyčej přitom nemůže založit jakékoliv protiprávní jednání, ale pouze takové, které je právně zdůvodněno právě odkazem na novou normu mezinárodního práva. A právě tato skutečnost je kamenem úrazu. Prakticky žádný ze zasahujících států totiž neospravedlňoval své jednání poukazem na právo humanitární intervence. Státy zdůvodňovaly svůj zásah klasickými výjimkami ze zákazu použití síly jako je sebeobrana nebo extenzivním výkladem rezolucí RB OSN, které ovšem neopravňovaly státy k použití síly.

Další překážku k vytvoření obyčeje představuje nedostatečné *opinio juris*. Příležitostí ke zjištění aktuálního postoje států k humanitární intervenci byl jak zásah NATO v Jugoslávii a následná debata iniciovaná generálním tajemníkem OSN na Valném shromáždění OSN, tak i diskuze nad koncepcí Responsibility to Protect. Ve prospěch humanitární intervence se však vyjádřil pouze nepatrný počet států, většina se vyslovila proti humanitární intervenci. Nebyly tak splněny podmínky vzniku nové obyčejové normy, a již vůbec se nedá hovořit splnění podmínek vzniku nové kogentní normy. Podle některých států je navíc humanitární intervence zdiskreditovaný pojem. Nezdá se tak, že by státy měly zájem o vznik další výjimky ze zákazu použití síly. Taková výjimka přitom nemůže vzniknout pouze na základě závěru o legitimitě či morálnosti humanitárního zásahu, ale pouze na základě chování států.

Ostatně ani samotná možnost kolize dvou (a více) kogentních norem by neměla přicházet v úvahu. Jestliže je kogentnost určité mezinárodní normy dána mezinárodním obyčejem, pak tato kogentnost v nezměněném rozsahu platí pouze do okamžiku zániku tohoto obyčeje² nebo jeho změny. Základem pro jeho změnu přitom může být opět pouze praxe států a *opinio iuris*³. Musí proto nutně platit, že pokud praxe států a *opinio iuris*, které vedly ke vzniku nového kogentního pravidla, nezměnily dosavadní kogentní normy, může nové kogentní

² Zánik mezinárodního obyčeje je označován jako desuetudo. Jeho základem je jakási kvalifikovaná praxe států a *opinio iuris* obrácené naruby. Státy tedy dlouhodobě nejednají podle této normy a ani nejsou vnitřně přesvědčeny o její závaznosti.

³ Pokud nepočítáme možnost změny mezinárodního obyčeje mezinárodní smlouvou.

pravidlo upravovat pouze záležitosti dosud kogentními normy neupravené. Kolize mezi mezinárodními obyčejí by tak teoreticky neměla nastat, tento závěr však naráží na skutečnost, že přesný okamžik vzniku obyčeje, stejně jako jeho přesný obsah, je jen obtížně zjistitelný.

Ačkoliv legitimnost či morálnost konkrétního humanitárního zásahu nejsou faktory, které by byly způsobilé vytvořit mezinárodní obyčej, nejsou tyto faktory z mezinárodněprávního hlediska ani zcela bez významu. Mezinárodní právo totiž vynucení svých norem svěřuje jednotlivým státům a z praktického hlediska je jejich postoj k nelegální humanitární intervenci důležitý. Pokud bude stát považovat nelegální humanitární intervenci za spravedlivou, morální či legitimní, jistě to ovlivní jeho reakci na takovéto porušení mezinárodního práva. Příkladem může být jednání RB OSN krátce po zahájení bombardování Jugoslávie ze strany NATO, na kterém se Rusko neúspěšně pokusilo prosadit rezoluci odsuzující zásah Severoatlantické aliance. Proti jejímu přijetí hlasovala i např. Malajsie, která se jinak řadí spíše mezi odpůrce humanitární intervence a která se na následném jednání Valného shromáždění řadila do tábora států, který odmítal legálnost humanitární intervence pro její rozpor s Chartou OSN. Ačkoliv tedy státy nepodporují vznik práva humanitární intervence, jsou některé z nich ochotny *ad hoc* tolerovat humanitární intervenci, která je dle jejich názoru legitimní.

Legální provádění humanitárně motivovaných zásahů je tak i nadále svěřeno RB OSN. I nadále je tak možné legálně použít sílu pouze v sebeobraně nebo na základě zmocnění RB OSN. Zejména po konci studené války přistoupila RB k rozšíření pojmu ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti a zahrnuje pod něj i ryze vnitrostátní situace, mj. právě případy systematického a masového porušování lidských práv. Možnost reakce RB na tyto situace je však limitována její političností, zejména zneužíváním práva veta jejími stálými členy. Určitou naději na zlepšení jejího fungování představoval koncept Responsibility to Protect, který původně počítal s dobrovolným omezením stálých členů RB ve využívání práva veta, jakož i stanovením kritérií legitimního použití síly. Ve snaze o přijetí tohoto konceptu mezinárodním společenstvím však došlo k jeho rozmělnění a vypuštění návrhů na efektivnější fungování RB. Přesto se mezinárodní společenství přijetím R2P přihlásilo k subsidiární odpovědnosti za ochranu obyvatelstva v případě, že se mu této ochrany nedostává od domácího státu. Praktická realizace této odpovědnosti však zatím není příliš přesvědčivá.